

**VEĽMI MALÉ ESEJE (S VEĽMI DLHÝM NÁZVOM)
O OBRAZE TELA A O TELE AKO OBRAZE ALEBO TIEŽ
O TÚŽBE A ODOVZDANOSTI**

JOZEF PAUER, Filozofický ústav SAV, Bratislava

PAUER, J.: Some Very Short Reflections (with Very Long Titles) on the Image of the Body and on the Body as an Image, or Also on Desire and Abandonment
FILOZOFIA 63, 2008, No 9, p. 790

Inspirations for the reflections have been the works of art. They concern the body as the context of human communication, as well as the body as a symbol of the covert-ness of being.

Keywords: Communication – Symbol – Body – Art

Stále v pohybe neukončenej inkarnácie – mimo objektívneho tela práve tak, ako zmysel obrazu je vždy mimo plátna.

Maurice Merleau-Ponty: *Viditeľné a neviditeľné*

I. Telo je obraz, ktorý nenamaľoval človek. No je mu vlastné všetko to, čo patrí k človeku: zrod, bolesť, slasť, reč, ticho, prázdno, plnosť, rozkvet i vädnutie. Hrajú v ňom melódie túžob, stretnutí, rozchodov, nájdení i náhlych odlúčení a osamotení.

Byť živý znamená byť telesný, byť v tele oddelenom od iných tiel. To však nie je nič iné, ako byť odlúčený od iných, byť sám. A človek na rozdiel od iných telesných bytostí nie je len sám, on si svoju osamelosť aj uvedomuje.

No táto solitérnosť tela neznamena, že ma telo vrhá do izolácie.

II. Blaise Pascal v *Myšlienkach* v úvahe o ničote a nekonečne spomenie čosi o našej duši. Že je vrhnutá do tela, kde nachádza číslo, čas a rozmery, a keď o tom rozmýšľa, nazve to prirodzenosťou, nevyhnutnosťou a už nemôže veriť v nič iné. V inej pasáži však Pascal ešte hovorí, že sme sa narodili s prázdnom, ktoré v nás vytvoril Boh, čím sa v nás zrodila taká túžba, ktorú môže naplniť iba večnosť.

III. Sme večne priťahovaní večnosťou. Túžime po spiritualite, po spojení s duchovnom, ale túžime aj po spojení s druhým človekom: komunikujeme. Premieňame osamelosť na samotu dialógu, na stretnutie, na spoločenstvo. V modlitbe premieňame osamelosť na posvätnú samotu dialógu s Bohom, ktorému patríme.

IV. A predsa: Vyvážený vzťah s telom a k telu sa nám z nášho sveta vytratil s prevahou predstavy o ňom ako o spotrebnom tovare. No telo nepatrí modalite vlastníctva, jeho modalitou je *byť*. A tak veľký sen o konzumentskom raji na zemi zlyhal. Človek zostal ešte zraniteľnejší, rozpadol sa mu celok jeho skúsenosti ako konkrétnej integrity tela, duše, ducha, zostali len fragmenty, cudzie a vzdialené. Akoby telo človeka bolo vyvlastneným komplexom bolesti, o ktorej človek sám nedokáže prevraviť, pretože nie je vlastníkom kľúča k rozlúšteniu kódov, v ktorých hovorí jeho telo, jeho bolesť. Telo sa

stalo orákulum, ktorého reč musí nájsť tlmočníka. Stane sa aj tu vlastníkom reči kybernetická skrinka?

V. A predsa je telo cestou k stretnutiu. Pretože telo nie je čosi, čo mi patrí, skôr vďaka telu niekam, niekomu patrí. Telo je privilegovanou oblasťou, v ktorej človek patrí sebe, svetu, inému človeku i Bohu. Ešte stále tomu nasvedčujú umelecké výtvyry človeka.

VI. Básnik (maliar, hudobný skladateľ, sochár a každý iný umelec), podobne ako mystik, odieva do plášte viditeľnosti vanutie vetra, ktorý si vanie, neviditeľný, kam sa mu zachce. Rukou imaginácie uchopuje neviditeľné vo viditeľnom, dáva mu telesný tvar.

VII. Umenie napriek svojej nedokonalosti odkrýva neredukovateľnú skutočnosť skrytého pre pohľad našich očí i našej mysle. A telo je mu výsadnou cestou, ktorá vedie k takémuto stretnutiu, k takejto komunikácii. Symbolicky, s nevidanou silou a jednoduchosťou to vyjadril Michelangelo na klenbe Sixtínskej kaplnky, kde nahými postavami rozpráva príbehy Biblie, a kde teda vystupuje aj Boh Otec vo svojom stvoriteľskom diele. Veľkosť tajomstva stvorenia je tu vyjadrená náznakom zmyslového osobného dotyku. Boh s chórom anjelov, zahalený v plášti rozvatom vo vetre, sa ľahko a pritom rýchlo znáša k ležiacemu Adamovi. V Adamovom tele sa vyjavuje skrytá sila a zároveň úplná bezmocnosť. Sám sa nedokáže postaviť, nehybná ruka s mdlými prstami, len hlava sa obracia k Bohu. Boh k nemu ňahuje ruku. Prvý človek sa prebúdzá z hlbokého spánku a oživa v krásnom tele. Z prstov človeka a Boha, ktoré sa vlastne nedotýkajú, vyrastá most, ktorý spája nebo so zemou. A Michelangelo, aby vyjadril vzájomnosť človeka a Boha, obdaril Boha Otca telesnou podobou. Tajomstvo tela je nemenej tajomné ako tajomstvo ducha. A ešte tajomnejšie je ich živé spojenie. Kto ho prebáda?

VIII. Človek je bytosť, ktorá tvorí a vo svojom konaní používa symboly. A tak vychieva do sveta, k iným ľuďom.

IX. Umenie nie je v človeku, no nie je ani mimo neho. Je medzi ľuďmi. Iné bytosti ani bohovia nemaľujú obrazy, nepíšu básne, neskladajú oratóriá a symfónie, nestavajú chrámy svojim božstvám. Často sa pýtame: „Čo tým obrazom chcel maliar povedať?“ A nemenej často maliar odpovedá: „To, čo na ňom vidíš, to, čo je na obraze.“ Skrátka, obraz je zjavením nejakého bytia. Toto zjavenie však nekončí na hraniciach obrazu, obraz nemá cieľ sám v sebe. Veci na ňom zobrazené – krajina, strom, tráva, džbán – a všetky tie tváre, lesk očí, vráska okolo úst sa stávajú šiframi skrytých hlbín tohto tak studeného sveta i žeravej duše umelca a jeho cesty za pôvodným duchom života. A dychtivo túžia po stretnutí.

X. Obrazy sú zabývané krajinami, ženami a mužmi a tajomstvami vzťahov, ktoré sú kontextom prítomnosti človeka vo svete. Človek je perspektívou pohľadu umelca na svet. Človek je najvlastnejším ohniskom obrazov. Človek, ktorý vládne na zemi, a predsa je otrokom, ktorý je pripútaný k bralu otroctva, a predsa je slobodný, človek, ktorý trpí, tvorí krásu, odkrýva pravdu, raduje sa, smúti, dáva a daruje sa, túži...

XI. Človek je však tak mikrokozmos, ako aj makrokozmos. Je vystavaný zo všetkého tvorstva sveta. Je osobou, individualitou a súčasne živým spoločenstvom a vesmírom. No maliar nezdobí človeka ornamentmi atribútov pozemšťana alebo nebešťana, skôr nás chce jeho nahotou nasmerovať k otázke o ňom v jeho ľudskej prirodzenosti, k otázke o tejto prirodzenosti a zároveň o jeho duchovnej podstate.

XII. Človek sa stáva tým efemérnym, ktoré je symbolom večného. Tak stromy, trávy, vtáctvo, ľudské tváre, telá, údy môžu na obrazoch prevrátiť rečou zeme, vzduchu,

vody aj ohňa. No najmä rečou túžby, lásky, nádeje, priateľstva, bolesti a sklamaní, rečou pravdy, krásy, dobra, rečou hľadania harmónie a prežívania trýzne z jej straty.

XIII. Živé ľudské telo, tá spleť videnia a pohybu, je to, čo maliar dáva svetu. Prináša svoje telo, aby uvidel skryté energie duše, ktoré utvárajú ľudské bytosti, a odkryl ich nášmu zraku. V obrazoch sa z virtuálnej figúry, z jej pohybu, gesta rodí človek, zviditeľnený vo svojej prítomnosti vo svete.

XIV. Telo nie je kolekciami množstva vecí alebo ich úlomkov, nie je ani dajakým druhom psychickej reality – tým by pretrvávala dichotómia fyzického a psychického. Telo nie je nejakou reprezentáciou alebo projekciou ľudského ducha, pretože ducha nemožno „uchopiť“ jeho vlastnou reprezentáciou. Inými slovami, telo nie je ani hmota, ani duch, ani substancia. Telo nie je vec medzi inými vecami, nie je to partikulárna vec, ktorá sa zjavuje v sebe, ale je tým, čo zjednocuje a vysvetľuje všetky veci. Je tým, čo umožňuje byť „tu a teraz“, je centrom ktoré orientuje všetky veci okolo nás v ich zmysluplnosti.

XV. Človek a svet, duch a príroda, viditeľné a neviditeľné sú vzájomne závislé a všetky sa spájajú prostredníctvom svojej telesnosti. Táto telesnosť dáva bytiu charakter oblasti, miesta, kde človek prebýva uprostred daných významov.

XVI. Telo – základný prvok, prvý princíp skutočnosti, oheň bytia, jeho voda, vzduch, zem, jeho večne horiaci *logos*, ktorý spája všetkých a všetko.

XVII. Nielen oči alebo pery a ústa, ale celé telo sa maliarovi stáva otvorom, vstupom do hodnotového kozmu, s ktorým citovo, intelektuálne a intuitívne komunikuje, sám sa mu otvára, aby sa ním nechal preniknúť, zaplaviť esenciou tohto kozmu, ktorú potom trpezlivo inkarnuje do obrazu ako miesta znovuzrodenia pravdy, ktorú uzrel vo svojom približovaní sa k človeku. V tomto zviditeľňovaní vnútorného človeka sa zároveň odohráva záhadné zjemnenie a zhustenie života. Akoby maliar uvoľňoval energiu z telesných pút a podriaďoval ju čirej duchovnej túžbe obnoveného priateľského sveta blížnych.

XVIII. Človek, ktorý dýcha, cíti, sníva, ktorý je vesmírom priateľských skutkov, blížencom rozhovoru a premýšľania, sa stáva maliarovi výzvou zobraziť poryv najvlastnejšej oduševnenej vitality človeka, či už za závojom hmly, utkanom z melanchólie, v jase intelektuálneho diferencovania a zjednotenia, v jemnom opare nad riekou meditácie, v pružnosti pohybu, alebo v náhlom zvrate premeny.

Zaujaté poznávanie človeka, jeho vnútorného sveta a kontextu rozmanitých situácií, v ktorých sa odohráva ľudská dráma v mnohorakých stavoch sveta, vyúsťuje do zachytenia spodných prúdov dynamizmu, z ktorého sa zdvíha opravdivosť životného pohybu odkrývajúceho skryté hĺbky duševného sveta.

XIX. Videnie sa odohráva, zahmlieva, zableskne, zatrblieta v očiach môjho tela, dotýkanie sa schytáva, ohmatáva, uchopuje i rozochvieva v rukách toho istého tela. Všetky zmysly, moje i maliarove, sú vnútorne koordinované a všetky spolupracujú ešte predtým, ako naše vedomie vôbec niečo tematizuje. Jednota vedomého života spočíva v jednote tela. Pluralita zážitkového sveta, mnohotvárnosť našej zmyslovej skúsenosti je zjednotená v jednom tele. No to neznamena, že žijem vo svete separovanom alebo izolovanom od iných. Som s nimi zjednotený, a oni so mnou, v jednom spoločnom poli skúsenosti. A všetci sme zjednotení telesnosťou sveta.

XX. Sme telesne aktívni. Neustále. Preto nemôžeme byť v stave izolovaného vedomia. Nemusíme viesť intelektuálny rozhovor, a predsa môžeme komunikovať idey. Komunikácia sa môže odohrávať v pohľade alebo v jeho záblesku. Pohľad inej osoby ma

privádza k môjmu pohľadu. Jej pozornosť ma robí pozorným. Moje telo niekedy preberá postoj inej osoby bez toho, aby som na to pomyslel. A to, čo sa odohráva vo mne, môže prejsť na druhého. Ako zívnutie či nádcha.

XXI. Ľudská komunikácia nepochádza z čistého rozumu alebo z čirej vôle, ale z faktu, že všetci sme aktualizáciami bytia sveta. Prebývame v bytí spolu s inými osobami.

Človek dospieva k odkrytiu bytia v stretnutí so svetom a s inými osobami. V tomto stretnutí sa nenachádza v tele ako víno v džbáne či postava v plášti, ale *je* svojím telom. Telo je ľudským modom prístupu k svetlu a k iným ľuďom. Nie som izolovaný vo svojom tele, telo ma nevytrháva zo spoločnosti ani z prírody. Moja inkarnovaná ľudskosť je primárne spätá so sociálnym i prírodným svetom a má s nimi spoločný pôvod.

XXII. A sú aj obrazy, na ktorých telá akoby sa vnárali do hmly a opäť sa z nej vynárali v hľadaní otvorenosti, voľnosti, aby odhalili, nielen pre nás, ale samy pre seba svoju vlastnú skutočnosť, svoju pravosť a stali sa tak samy sebou, tým, čím sú a kým sú.

XXIII. A niekedy sa vynorí zvláštna prítomnosť akéhosi bolestného prízvuku, vedomie alebo cítenie nedosiahnuteľnosti dokonalého splynutia – vždy číhajúci smútok duše nad nemožnosťou prekonania rozpoltenosti a preludnej prázdnoty, ktorá dokáže všetko obrátiť na ničotu.

XXIV. Na obrazoch sa nevznáša akýsi v tomto svete nijako neukotvený *homo abstractus*. Je to vždy človek, žena, muž tohto miesta na svete, tejto doby, tejto situácie v dejinnom toku času, v tomto prostredí, s týmito pocitmi, záujmami, potrebami, vzťahmi. No je tu zároveň vo svojej nahej prirodzenosti: ako bytosť ľudská so svojou túžbou po vnútornej jednote. A ako lano napnuté k celku života a k jeho stredu vo vznešenom pátese ľudského presahu k iným a k transcendentu.

XXV. Maliar si tu musí vyberať medzi množstvom prvkov, z ktorých pozostáva objektívita. Prítom má právo na preháňanie, deformovanie, zveličovanie linky, tvaru alebo farby. To všetko v súlade so svojou víziou (subjektivitou). Na svojej púti za človekom, do jeho sveta sa maliar nevyhýba ani starostiam s „objektom“, s tými jeho „každodennými“, „všednými“ kvalitami priestoru a času, tvaru a svetla. Vo svojom činnom zaujatí rôznymi rovinami tohto predmetného sveta a ich prelínaním však nezabúda na cieľ svojej púte, na stretnutie s človekom v jeho autentickosti. Naopak, od práce s priestorom a kompozíciou, od toho hľadania a nachádzania vymedzujúcich a definujúcich bodov a ich sústav smeruje k uchopeniu najvnútornejšej skutočnosti svojho stretnutia s človekom, aby toto stretnutie „vyslovil“, a tak človeka vyvolal a navrátil do jeho skutočnej, pravej, vždy ináč konkrétnej skutočnosti. Tá začína na hraniciach, ktoré nie sú na ploche obrazu viditeľné, pretože sa rodia na spojnicach takisto povrchovo neviditeľných, avšak existujúcich v celku obrazu, ktorý dospieva k svojmu znovuzrozeniu v našom vnútornom pohľade. Ten presahuje „subjekt“ i „objekt“, je transsubjektívny a spája maliarom zvýraznené body a priamky do hraníc a celých území prítomnosti človeka v pravde sveta. Táto ríša pravdy je za hranicami predmetnosti a konzumu, za hranicami úpadkového stavu bytia sveta. A transcenduje aj hranice priestoru a času. Tam je najvlastnejší stred obrazu, najvlastnejší stred sveta, najvlastnejší stred človeka.

XXVI. Z vnútra obrazu, zo škár, bodov a trhlín medziveseta postáv vyvstáva tón najintímnejšieho motívu existencie maliara, jeho priateľstvo s celkom konkrétnou ženou, s mužom, s deťmi, ktoré však zaznieva ako symfónia priateľstva a lásky k človeku.

V zjavení tej neodolateľnej krásy a pôvabu tiel, tváří človeka sa odohráva zjavenie prítomnosti človeka v bytí oživovanom večným dychom ducha, dynamizmom jeho prílivu a odlivu. Evidentná antropofánia sprítomnená na obraze sa v našom videní transformuje na ontofániu alebo, v istom zmysle azda presnejšie, teofániu. Aby naše smrteľné oči nevyhoreli pri priamom pohľade do večného ohňa, zostáva pred nimi stáť obraz: závoj utkaný z viditeľnej krásy a pôvabu.

XXVII. Napriek tomuto náporu viditeľnosti vyjaveného význam toho, čo zostáva skryté alebo zviditeľnením zakryté, je stále väčší: čím viac neskrytosti, tým mohutnejší význam v nahote skrytého tajomstva. Tá neodolateľná krása žien a mužov v ich „čisto bielej“ nahote je zjavením večnosti alebo, presnejšie, závoja, za ktorým maliar tuší večnosť, večnú večnosť, ktorá sa mu znovu a znovu inkarnuje do tak rozmanito konkrétnych mužov a žien.

Večný pohyb vtelenia má svoje miesto na obraze. Na ňom a v nás, v našom porozumení a v rozhovore s ním sa deje opakovane, vo večnom návrate pôvodný zdroj sveta človeka, sveta žien a mužov v ich prirodzenosti a z ich duchovnej podstaty.

XXVIII. Pozri sa, niekedy zostávame oddelení od seba aj napriek fyzickému kontaktu. Inokedy, vzdialení od seba, dotýkame sa. Dotyk. A samota: dotyk, ktorý oddeľuje.

XXIX. Dotýkame sa, ale naše tváre sú prázdne, bez úst, bez očí. Dotýkame sa, ale naše ruky nás neposlúchajú, sú ako pahýle stromov bez konárov.

XXX. A pohyb tvorivého pátosu otvára pohľad do diaľky, otvára ruku, na dlani ktorej sa rodí svetlo a svieta nám. Opäť zásah neviditeľného do viditeľného sveta. Ľudská ruka, ktorá tvorí všetko ľudské dianie. Agens zrodu pôvodnej krásy, originálneho diania, večného kolobehu vzletu a pádu, chvenia, strachu, nádeje a túžby. A dotyk rúk. Dotyk, v ktorom sa bázeň vytráca, vzlet i pád, utrpenie, túžba sa premieňajú na vznešenosť. Opäť vznešenosť. Vznešenosť ako otváranie okna do večnosti.

XXXI. Nehybné telo obrazu. Pohľad a náhly poryv. Pocítiš takmer fyzické vzrušenie. Obraz sa vyzlieka zo svojho tela, aby bol už len *obrazom*, pôvodnou udalosťou zrodu pravdy ľudskej tváre, ľudského tela, rúk, očí, pohľadu do tváre iného, pohľadu do seba, pohľadu do priepasti, pohľadu do cudzoty, pohľadu do neba, pohľadu do domova... To netelesné telo obrazu, ktoré sa otvorilo v kozme tvojho vnútorného *videnia*, je tu s tebou práve tak ako tvoje vlastné telo a zaplavuje ťa ako nečakaný závan vône. V okamihu si v jeho náručí: objíma ťa hudba sfér. Nesený ňou zľahka odstúpiš o krok, o dva a tie ruky rozprávajú svoje tajomstvo. Toľko túžobnej nehy! Vesmír tela s otvormi rozhovoru, ktorý spája navzájom územia mlčania a všetky tie pevniny, oceány, priplavy, zátoky, zámotky, plošiny, snežné záveje, piesočné duny a hmly rozhábané pohľadom, posunkom brady, záchvevom ramien, zdvihnutím a klesnutím prs, brucha, napätím vo vertikále chrčnice... Záblesk mlčanlivého rozhovoru vplával do maliara v jeho nádychu a ten, akoby bol len prieplovom, ho vydýchol priamo na plátno. Maliar: živý obraz Stvoriteľa, ktorý z hliny tvorí človeka a oživí ho dychom.

XXXII. Výraz, ktorým maliar obdarúva ľudské telo, je hlasom harmónie hlavy a srdca, hlasom, ktorý je ozvenou viery v existenciu zákona ľudského života ako možnosti lásky. Ale je to nesmierne dlhá púť, ktorú treba prejsť od vedomia základnej nevedomosti, artikulovateľnej otázkou „Kto som, tam kdesi hlboko, na dne svojho vnútra?“, k vedomiu viery v človeka ako neustále sa oživujúcu možnosť lásky – cesta, na ktorej musí človek-tvorca čeliť náporu pochybností o sebe, maelstromom ilúzií, klamom i sebakla-

mom, babylonom spupnej arogancie ega i davu, zábleskom rozšíreného vedomia, toho starého známeho, nielen rimbaudovského *Ja je niekto iný*, cesta, na ktorej musí neustále otvárať čas a priestor svojho jestvovania syntéze včerajška, dneška a zajtrajška, vzletov a pádov, známeho a neznámeho, vlastného a cudzieho, blízkeho a vzdialeného, strateného a nachádzaného, smútku a radosti, prázdnoty a osamelosti uprostred množstva, cesta trvania v prítomnosti vzťahov s iným a naplnenia v jednote ľudskej koexistencie. Koexistencie v kultúre, ktorá trvá len v zachovaní komunikácie s nebom.

XXXIII. A pred oknom večnosti stáť úplne sám, no nie osamelý, ale rozochvený.

XXXIV. Kresba je maliarovou cestou k ľuďom, k rozhovoru s človekom, k prítomnosti opravdivého spoluexistovania s iným ako s blížnym v prúdoch tohto sveta, k identifikácii s druhým, z ktorej vyrastá autentický zážitok dotyku s bytím presahujúcim vlastnú identitu i medziveset rozhovoru. Zážitok objatia nekonečného bohatstva ľudskeho kozmu vo všeobjímajúcom dialógu nekonečných duší, ktoré „objíma“ konečné telo obrazu.

XXXV. Kresba alebo maľba akoby zostali maliarovi jedinou formou vyjadrenia nevyjadriteľného. Ak reč môže viesť aj k neporozumeniu, kresba a pohyb tela s jeho neklamným vyjadrením radosti i bolesti, blízkosti a vzdialenosti, meditácie, melanchólie, túžby, vnútorného snenia, osamelosti, pozitívnych a negatívnych emócií, premenlivosti ľudskej identity zostávajú touto svojou mohutnosťou spásnym prameňom porozumenia.

XXXVI. A nepoddajnosť tohto úsilia znamená putovať ďalej územiami sveta, lopotiť sa naprieč krútnavami času so svojou chimérou či anjelom na ramenách a hľadať ľudskú väzbu, teda existovať. Darovať sa iným, byť nimi akceptovaný, sám ich akceptovať, byť uznaný a uznať iných, a predsa vedieť, že boj nekončí. V tomto boji nejde o víťazstvo alebo prehru tej či inej hodnoty, o likvidáciu jednej alebo druhej strany sváru. V tomto boji sa odohráva tvorba novej harmónie z tohto sváru.

Bolesť sváru prekonaná v oslobodzujúcej radosti harmónie.

XXXVII. Nejde o prejavenie seba samého. Hoci aj to sa tu azda deje. Ide však o to, zjaviť pravdu, nie názor ani nie svoju myšlienku o nej, ako skôr vlastnú pravdu skutočnosti. Uchopiť do tvaru prúdiacu prítomnosť skutočnosti, ktorá sa odohráva teraz, tu, ktorá víri pred maliarovými (našimi) očami, ktorá sa stáva jemu (a mne a nám) a cez neho (cez nás). Tú skutočnosť nášho konania, nášho rozhovoru. Toho rozhovoru, v ktorom sme sa zbadali nahí alebo – presnejšie – odetí do vlastnej nahoty, v našej autenticknej realite samoty, kde sa nám skutočnosť derie „za nechty“, preniká okom priamo do duše ako úplne iná, taká, ktorá sa ešte nikdy nestala. A tu sa maliar podujíma celou svojou životnou energiou na prácu, ktorou vytvorí telesnú podobu, ktorá zjavuje to, čo je vnútri. Tu a teraz vyjavuje to, čo sa deje znova a znova. Otvára okná a brány v stenách a múroch, otvára nebo nad zemou živému pohľadu na tvár pravdy. Dáva miesto pôvodnej udalosti zrodu pravej skutočnosti človeka. Sám zostáva v tichom prítmí, aby nechal vyvierat' v znameniach obrazu viditeľnú tvár neviditeľnej duše človeka. Maliar tuší, že nie sme vlastníčkmi pravdy, cíti, že my pravdu nemáme, ale pravda má nás.

XXXVIII. V neprerušovanom rozhovore so živým človekom hľadá maliar svoju vlastnú „tvár“. No dôležitejšie je to, že my, ktorí sa dívame na jeho obrazy a *vidíme* ich, vnútorne sa ich dotýkame, môžeme v nich uvidieť svoje „tváre“ v zrkadle rieky prúdiacej krajinou našej prítomnosti. A viem si v istom rozmare predstaviť, ako sa hladina obrazov teší zo svojej vlastnej krásy, keď uzrie zrkadlenie seba samej na hladine našich očí.

XXXIX. Dielo otvára svet človeka a jeho vnútorný kozmos a súčasne nám otvára pohľad aj do transcendentného sveta Iného. Daruje sa nám ako záchranný pás hodený do mora cudzoty, prázdnoty a ničoty, ktorá na nás cerí zuby, často nezbadaná v maske rutínnej každodennosti. Kladie sa nám ako cesta k nenahraditeľnosti iného človeka a sveta Iného v našom svete, ako okno otvorené pre rozlet k transcencii.

XL. Maliar čelí prázdnote sveta, krutosti ľudskej situácie svojou otvorenosťou skutočnému, živému, cítiacemu a mysliacemu človeku v jeho komplexnom existenciálnom kontexte, v jeho vzťahoch k blízkym i vzdialeným blízkym, v jeho vzťahoch k transcendentnu. V rozhovore s ním dýcha prítomnosť skrytého, ktoré možno nikdy neprehovoriť, ktorému však svojou tvorbou buduje cestu k sebe. A k nám. Aby sme sa nevzdialili. Ne-stratili.

XLI. V tvorbe obrazu sa za zdanlivým hľadaním seba vynára hľadanie iného človeka. Avšak na konci tejto púte za iným človekom sa otvára – vzhľadom na jej zaujatosť a úprimnosť celkom zákonite – krajná dimenzia ľudskej cesty, a to cesta presahu k Inému za alebo nad človekom. A je len zdanlivo paradoxné, že fenoménom, v kontexte ktorého sa vzťahy medzi ľuďmi a vzťahy k svetu a k transcendentnému Inému môžu vytvárať, je ľudské telo.

XLII. Takže telo tu nie je len výrazom skrytého vnútra. Telo je práve tým celkom, vďaka ktorému sa človek môže vzťahovať k iným a iní k nemu. Používame symboly, aby sme si rozumeli. Naša subjektivita sa prvotne uskutočňuje v tele ako *ekstasis*, ako nasmerovanie k svetu a k iným.

XLIII. Je telo obrazu a je obraz tela. A je telo umelca a telo recipienta. Aby sa telo stalo tým, čo zjavuje to, čo je „vnútri“, aby sa stalo symbolom, musí ešte predtým byť celým človekom, teda takým celkom bytia, v kontexte ktorého sa utvárajú vzájomné vzťahy a komunikácia symbolov a významov s uchopením zmyslu.

XLIV. Stretnutie s iným človekom najlepšie vykresľuje úlohu, ktorú naše telá zohrávajú pri komunikácii, pretože participujeme vzájomne na svojich svetoch, sme svetom jeden pre druhého. Gesto dáva výraz istému existenciálnemu postojú bez toho, aby zakrývalo myšlienku, ktorá sa tají „vnútri“ subjektu.

XLV. Túto číru vzájomnosť našich svetov však transcenduje pôvodná, prvotná jednota. Telo nie je „vo svete“ väčšmi, ako je svet „v tele“. Svet a človek patria k sebe, sú v takej vzájomnosti, ktorú možno nazvať stretnutím alebo, hádam ešte vhodnejšie, odozvanosťou.

XLVI. Sme telesne zjednotení so svetom, telom sústredíme veci okolo seba. (Heideggerovo *Dasein*, ktoré konštituuje svetovosť sveta, Merleau-Pontyho ľudský význam, zakorenený do telesnosti vecí, do telesnosti sveta.)

XLVII. Maliarovi je telo symbolom existencie, v ňom sa človek uskutočňuje. Sme naše telo. A maliar prebúda, pripomína, vyvoláva nám zo spomienok naše životné skúsenosti, naše zážitky a naše predstavy o svete, pretože práve naše telo je tým, čím sme v tomto svete prítomní a čím tento svet vnímame. Telom takisto prežívame to, čo je prítomné. Bez tela by sme nedokázali nadviazať žiadny vzťah k svetu ani odpovedať na výzvy, ktorými nás svet oslovuje. A vo vzťahu k svetu musíme byť preto, aby sme vôbec mohli vytvárať nejaké vzťahy.

Tu sú asi korene maliarovho úsilia pochopiť bytie a za ním jeho transcendentný duchovný pôvod, ktorý je oživujúcim prameňom všetkého diania. Ľudská existencia pred-

chádza svoj telesný kontext. Preto je telo pre maliara symbolom bytia a jeho duchovného ohňa. Človek je mu inkarnáciou ducha, telo je jeho symbolom. To mu však nebráni, ale umožňuje byť konkrétnym kontextom vzájomných vzťahov medzi ľuďmi.

XLVIII. Umenie: nateraz posledná možnosť pohladkať vesmír v jedinom dotyku. Rozochvieť sa. A rozochvieť svet. Umenie: ticho s pulzom tela večnosti. Umenie: najčestnejšia cesta, ako *patriť* druhému i sebe, ako byť v sebe i mimo seba, vo svete i mimo sveta. Integrovaná ľudská skúsenosť, plnosť existencie, nedeliteľnosť tela, duše, ducha.

To že je umenie? A ktoré umenie? – Umenie. (Začul som v sne Erota, ktorý však hovoril kamennými ústami sochy Sokrata v podobe Silena. Bolo to uprostred noci, keď moje telo objal Hypnos a zjavil sa mi – alebo môjmu telu – Morfeus, keď som skrátka iba spal. No cudzinka z Mantineie, Diotima, mala zahalenú tvár. Nevidel som jej pery ani oči, nevydala hlas. Asi mlčala. Jej závoj bol náhle z peny: scéna na brehu mora, spoločná hostina, radostná a kvitnúca. Zákonnosť, spravodlivosť, pokojná krajina. A tak neviem, či nie je všetko iba sen a v živote zas všetko ináč alebo aj naopak.)

Rovnaký problém: všetka filozofia je reč, a napriek tomu jej úlohou je opäť nájsť mlčanie.

Maurice Merleau-Ponty: *Viditeľné a neviditeľné*

NAMIESTO LITERATÚRY

Za inšpiráciu a podnet na uvažovanie nad telom ako kontextom ľudskej komunikácie ďakujem výtvarným dielam Michelangela Buonarotiho, Jozefa Beňa a Jozefa Bubáka.

Za zúrodňovanie rumoviska mojej mysle som nevýslovne zaviazaný, medzi inými, niektorým dielam Martina Heideggera, Hugona de Saint Victor, Mauricea Merleau-Pontyho, Blaise Pascala, Platóna, Paula Tillicha a Heinricha Wölfflina. Je to len jedna sedmokráska z celej lúky čítania na danú tému (a nielen na ňu). To je však už iná téma..

Príspevok vznikol vo Filozofickom ústave SAV ako súčasť grantového projektu č. 2/6137/27.

---

doc. PhDr. Jozef Pauer, CSc.
Filozofický ústav SAV
Klemensova 19
813 64 Bratislava 1
SR